

Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ.
ΑΠΟ ΤΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΓΕΝΟΣ*.

1. Το γένος της Ινδοευρωπαϊκής

Στα πρώτα ιστορικά μνημεία της Ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας μπορούμε να διακρίνουμε τρία γένη: το αρσενικό (masculine), το θηλυκό (feminine) και το ουδέτερο (neuter). Οι λέξεις στις Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες κατανέμονται στα τρία αυτά γένη εν μέρει βάσει λογικής σύνδεσης με το φυσικό φύλο ή φυσικές ιδιότητες και εν μέρει όχι. Δηλαδή, ενώ πολλά ονόματα αρσενικών όντων (εμψύχων) είναι αρσενικού γένους, πολλά θηλυκών (εμψύχων) θηλυκού γένους και πολλά ουδετέρων (αψύχων) ουδετέρου γένους, βρίσκουμε πολλές φορές ονόματα αρσενικών όντων να είναι γένους θηλυκού ή ουδετέρου, θηλυκών όντων να είναι γένους ουδετέρου ή αρσενικού και πράγματα ή αφηρημένες ιδέες, χωρίς δηλαδή φυσικό φύλο, να είναι είτε αρσενικά ή θηλυκά. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί χάος, κατά κάποιον τρόπο, το οποίο δεν εξηγείται από καμμία ισχύουσα αρχή, όπως υποστηρίζει ο Jespersen¹. Η τριμερής αυτή διάκριση του γένους², όπως ισχύει στις Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, ονομάζεται *γραμματικό γένος* (grammatical gender) και είναι γραμματική κατηγορία, εν αντιθέσει προς το *φυσικό γένος* (natural gender) που ισχύει για άλλες γλώσσες και έχει σχέση με το *φύλο* (sex).

Η κατηγορία του γένους αναπτύχθηκε αργά στην Πρωτο-Ινδοευρωπαϊκή και συνδέεται με την ανάπτυξη του ονοματικού πτωτικού συστήματος, το οποίο στην Πρωτο-Ινδοευρωπαϊκή δήλωνε ορισμένες σημασίες και όχι κατηγορίες γένους. Με την ανάπτυξη του πτωτικού συστήματος οι καταλήξεις προσχώρησαν στο γένος και η σχέση πτώσεως και γένους είναι γνωστή για τις Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες όπως υποστηρίζει και ο Lyons³. Έτσι η κατηγορία του γένους στην Ινδοευρωπαϊκή και τις γλώσσες της, ως συντακτική κυρίως κατηγορία,

* Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στις συναδέλφους Δέσποινα Χειλά-Μαρκοπούλου, λέκτορα, και Καίτη Μπακάκου-Ορφανού, λέκτορα, για τις ουσιαστικές κριτικές παρατηρήσεις τους στην εργασία αυτή, οι τυχόν ελλείψεις της οποίας αφορούν αποκλειστικά εμένα.

1. Jespersen: 1965, 227 κ.εξ.

2. Σε μερικές γλώσσες της Ινδοευρωπαϊκής, π.χ. τη Γαλλική, ισχύει η διμερής διάκριση αρσενικό - θηλυκό.

3. Lyons: 1968, 293.

δήλωνε συμφωνία (congruence) και έδειχνε τους δεσμούς της ονοματικής φράσεως σε σχέση με ονόματα, επίθετα και επιθετικές αντωνυμίες. Το γένος, επίσης, επέτρεπε ακρίβεια αντωνυμικής αναφοράς⁴. Το γραμματικό λοιπόν γένος της Ινδοευρωπαϊκής γίνεται φανερό εν μέρει από τις καταλήξεις, από τα άρθρα, όταν αυτά αναπτύχθηκαν στις αντίστοιχες γλώσσες και τέλος από την συμφωνία επιθέτων προς τα ουσιαστικά.

Η προέλευση του γένους ως κατηγορίας στην Πρωτο-Ινδοευρωπαϊκή έχει απασχολήσει την έρευνα και έχουν γίνει πολλές προσπάθειες προς την κατεύθυνση αυτή⁵. Γενικά, η προέλευση του γένους συνδέθηκε με τις διακρίσεις του φύλου, όπως δείχνει η διάκριση μεταξύ εμψύχου και αψύχου, αν και το θηλυκό γένος, όπως φαίνεται από την Χεττιτική, που περιλαμβάνει μόνο αρσενικό και ουδέτερο — κυρίως ως περιληπτικό — και αντιπροσωπεύει παλαιότερη κατάσταση της Ινδοευρωπαϊκής, μπήκε αργότερα στη χρήση. Ο Lehmann⁶ συνδέει τις διακρίσεις του γένους, όπως τις γνωρίζουμε από τις πρώτες γλώσσες της Ινδοευρωπαϊκής, με την τάξη των λέξεων και επισημαίνει ότι αυτές αναπτύχθηκαν όταν τα ονοματικά τροποποιητικά και αναφορικά στοιχεία τέθηκαν σε άλλη θέση από αυτήν προ ή πλησίον του ονόματος που προσδιόριζαν, π.χ.:

"Άνδρα μοι έννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ός μάλα πολλά.

Οι καταλήξεις δηλαδή του αρσενικού επιθέτου *πολύτροπον* και της αντωνυμίας *ός* συνδέουν τα στοιχεία αυτά με το ουσιαστικό *άνδρα* αποκλείοντας πιθανή σχέση με άλλο ουσιαστικό όπως *Μοῦσα* στην προκειμένη περίπτωση. Πάντως οι προσπάθειες που έγιναν για να εξηγήσουν την προέλευση του γένους και κυρίως του γραμματικού, που μας ενδιαφέρει εδώ, δεν μπόρεσαν να καλύψουν όλες τις περιπτώσεις⁷.

2. Η αντίθεση μεταξύ γραμματικού και φυσικού γένους

Θα θέλαμε στο σημείο αυτό να επαναλάβουμε την διάκριση μεταξύ του γραμματικού γένους ως συντακτικής κατηγορίας και του φυσικού γένους ως φυσικής. Η διάκριση αυτή τονίζεται ιδιαίτερα από τον Jespersen⁸, ο οποίος αντιστοιχεί την κατηγορία του γραμματικού

4. Βλ. και Lehmann: 1974, 198 κ.ε.ξ.

5. Βλ. Jespersen 1965, 228 κ.ε.ξ.

6. Lehmann: 1974, 198.

7. Βλ. Fodor: 1965.

8. Jespersen: 1965, 55.

γένους προς την εννοιολογική κατηγορία του φυσικού γένους η οποία είναι, όπως έχουμε αναφέρει, το φύλο (sex). Κατά τον Jespersen, λοιπόν, το φύλο υπάρχει στον κόσμο της πραγματικότητας, αλλά δεν εκφράζεται πάντοτε στις γλώσσες, ούτε ακόμη και στις Ινδοευρωπαϊκές, που έχουν ως επί το πλείστον ένα σύστημα γραμματικού γένους, όπως είδαμε, το οποίο, κατά τον Jespersen, συμφωνεί, εν πολλοίς, με την φυσική διάκριση των φύλων. Έτσι μπορούμε να διακρίνουμε μια συντακτική (γραμματικό γένος) και μια εννοιολογική (φυσικό γένος) κατηγορία. Παραθέτουμε το σχετικό διάγραμμα:

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ (Grammar)
ΓΕΝΟΣ (Gender)
[συντακτικό-syntactic]
ΛΕΞΕΙΣ

ΦΥΣΗ (Nature)
ΦΥΛΟ (Sex)
[εννοιολογικό-notional]
ΟΝΤΑ

1. αρσενικό (masculine)
2. θηλυκό (feminine)
3. ουδέτερο (neuter)

1. αρσενικό (male)
2. θηλυκό (female)

ΠΡΑΓΜΑΤΑ

3. ουδέτερο (sexless)

3. Το γένος της Αγγλικής

Η Σύγχρονη Αγγλική, εν αντιθέσει με τις άλλες νεώτερες Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, έχει φυσικό γένος. Ενώ, π.χ., στην Γερμανική, από την οποία προέρχεται η Αγγλική, η λέξη *Sonne* (= ήλιος) είναι θηλυκού γένους, η λέξη *Mond* (= φεγγάρι) είναι αρσενικού και οι λέξεις *Kind* (= παιδί) ή *Weib* (= σύζυγος, η) ουδετέρου, στην Σύγχρονη Αγγλική δεν ισχύει αυτή η διάκριση, η οποία ίσχυε στην παλιά της φάση. Στην Παλαιά Αγγλική ίσχυε το γραμματικό γένος, όπως στις άλλες Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες και ο ομιλητής έπρεπε πάντα να λαμβάνει υπ' όψη του τις αντωνυμίες που θα χρησιμοποιούσε, τις καταλήξεις και την συμφωνία των επιθέτων με τα ουσιαστικά. Η Αγγλική όμως απέβαλε το γραμματικό γένος κατά την διάρκεια της Μέσης περιόδου και στην σημερινή της φάση το γένος προσδιορίζεται από την σημασία. Όλα τα έμψυχα ουσιαστικά είναι αρσενικά ή θηλυκά σύμφωνα με το φύλο του ατόμου και όλα τα άλλα ονόματα είναι ουδέτερα. Μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις όπως, π.χ., σε προσωποποιήσεις, θεωρείται η λέξη *ship* (= πλοίο) ως θηλυκού γένους, η λέξη *moon* (= φεγγάρι) αρσενικού ή θηλυκού, κ.λπ., αλλά στις περιπτώσεις αυτές πρόκειται περί ρητορι-

κών σχημάτων που δεν έχουν σχέση με την γραμματική, υπό την αυστηρή έννοια του όρου. Στη συνέχεια θα παρακολουθήσουμε την πορεία της μεταβολής αυτής από την Παλαιά στη Σύγχρονη Αγγλική.

3.1 Παλαιά Αγγλική (449-1100 μ.Χ.)

Γενικά, το γραμματικό γένος των ονομάτων της Παλαιάς Αγγλικής δεν βασίζεται, εν πολλοίς, στη λογική σύνδεση με το φυσικό φύλο. Λέξεις όπως *mægden* (ΣΑ maiden), *wif* (ΣΑ wife) και *cild* (ΣΑ child) οι οποίες θα περίμενε κανείς να είναι θηλυκά ή αρσενικά, είναι στην πραγματικότητα ουδέτερα, ενώ η λέξη *wifman* (ΣΑ woman) είναι αρσενικού γένους, επειδή το δεύτερο συνθετικό στοιχείο είναι αρσενικού γένους. Αυτή η αυθαίρετη ταξινόμηση των ονομάτων είναι εντελώς άσχετη με βιολογικούς ή μεταφορικούς παράγοντες.

Στην Παλαιά Αγγλική δεν συμφωνούν μόνο οι προσωπικές αντωνυμίες με το προσδιοριζόμενο όνομα ως προς το γένος, αλλά και οι δεικτικές και αναφορικές, καθώς και τα άρθρα και τα επίθετα, π.χ.:

1. *sē bat hē*
(the boat he)
sēo glof hēo
(the glove . . . she)
ƿæt scip hit
(the ship it)

επίσης:

2. ΙΣΧΥΡΟ ΕΠΙΘΕΤΟ
<i>heard stān</i> [αρσ.]
(hard stone)
<i>gōd lār</i> [θηλ.]
(good learning)
<i>wīs word</i> [ουδ.]
(wise word) | ΑΣΘΕΝΕΣ ΕΠΙΘΕΤΟ
<i>ƿ ēs hearda stān</i>
(this hard stone)
<i>ƿ eos gōde lār</i>
(this good learning)
<i>ƿ is wīse word</i>
(this wise word) |
|---|--|

Όπως βλέπουμε, σήμερα ο σπουδαστής της Παλαιάς Αγγλικής πρέπει να μαθαίνει κάθε όνομα με το κατάλληλο άρθρο. Θα πρέπει να υποθέσουμε δε ότι τα παιδιά του 10ου αιώνα γνώριζαν ασυνείδητα την κατηγορία του γένους, γεγονός που δεν συμβαίνει με τα σημερινά παιδιά που μαθαίνουν την Αγγλική ως μητρική γλώσσα και τα οποία έχουν συνείδηση του γένους.

3.2 Μέση Αγγλική (1100-1500 μ.Χ.)

Η Μέση Αγγλική περίοδος θεωρείται ως μεταβατική από την Παλαιά στη Σύγχρονη Αγγλική. Οι μεταβολές της γλώσσας σ' όλα τα επίπεδα σημειώθηκαν ως επί το πλείστον κατά την Μέση περίοδο και συνετέλεσαν στην αναδόμηση του γλωσσικού συστήματος της Αγγλικής. Συνέπεια των γλωσσικών μεταβολών που χαρακτηρίζουν την Μέση Αγγλική είναι και η απώλεια του γραμματικού γένους της Παλαιάς Αγγλικής και η βαθμιαία μετάβασή του προς το φυσικό γένος. Δηλαδή, όπως είπαμε και πιο πάνω, η μετάβαση από μια γραμματική σε μια εννοιολογική κατηγορία. Μια από τις σημαντικότερες μεταβολές που συνέβησαν κατά την Μέση Αγγλική και που συνδέεται με την απώλεια του γραμματικού γένους, είναι η βαθμιαία ισοπέδωση των καταλήξεων και η περαιτέρω απώλειά τους. Η Μέση Αγγλική περίοδος λόγω της μεταβολής αυτής χαρακτηρίζεται ως «περίοδος της ισοπέδωσης των καταλήξεων» (*period of levelled inflection*) έναντι της Παλαιάς Αγγλικής που χαρακτηρίζεται ως «περίοδος της πλήρους κλίσεως» (*period of full inflection*) και της Σύγχρονης Αγγλικής που χαρακτηρίζεται ως «περίοδος της απώλειας των καταλήξεων» (*period of lost inflection*).

Η ισοπέδωση των καταλήξεων κατά την Μέση Αγγλική συνέβη λόγω της μη καθαρής προφοράς των ατόνων φωνηέντων στις καταλήξεις και της συμπτώσεώς τους σε ένα *e* [ə], συγχρόνως βέβαια με άλλες μεταβολές όπως, π.χ., η επέκταση της κατάληξης *-es* (ΠΑ *-as*) της ονομαστικής του πληθυντικού και σε άλλα ονόματα που είχαν άλλες καταλήξεις, καθώς ανήκαν σε άλλες κατηγορίες, π.χ.,

3. ΠΑ *stānas* → *stones*
 ΠΑ *naman* → *names*

Μολονότι, λοιπόν, όπως υποστηρίζουν οι Markwardt-Rosier⁹ η Παλαιά Αγγλική προφορά χαρακτηριζόταν από δυναμικό τονισμό στη ριζική συλλαβή, τα φωνήεντα των ατόνων συλλαβών προεφέροντο καθαρά με λίγη ή καθόλου τάση προς ουδετεροποίηση, κάτι που συνέβη στις επόμενες περιόδους της γλώσσας. Η διατήρηση της φωνηεντικής αντιθέσεως στις ελαφρά τονιζόμενες συλλαβές είχε ως αποτέλεσμα την διάκριση ταυτοσήμων πτωτικών ή ρηματικών τύπων, π.χ.,

«stone»

4. ΠΑ *stānas* ονομ./αιτ. πλ. *stāne* δοτ. ενικού
stānes γεν. ενικού *stāna* γεν. πληθ.

9. Markwardt-Rosier: 1972, 8.

			« <i>limb</i> »
ΠΑ	lime	δοτ. ενικού	
	lima	γεν. πληθυντ.	
	limu	ονομ./αιτ. πληθ.	
			« <i>drive</i> »
ΠΑ	drifen	υποτακτ. αορίστου	
	drifon	οριστική αορίστου	

Αφ' ης στιγμής λοιπόν αυτές οι διακρίσεις δεν διατηρήθησαν λόγω της ισοπεδώσεως των καταλήξεων, το όλο σύστημα υπέστη ριζική αλλαγή, π.χ.,

5.	MA	stones	stone
		stones	stone
	MA	lime	
		limes	
		limes	
	MA	driven	
		driven	

Ό,τι θέλουμε να δείξουμε με τα παραδείγματα αυτά είναι ότι μολονότι το γένος των ονομάτων της Παλαιάς Αγγλικής δεν δηλωνόταν κατά κύριο λόγο από τις καταλήξεις, η ισοπέδωση των καταλήξεων κατά την Μέση Αγγλική συνετέλεσε στην απώλεια της διακρίσεως των τριών γενών από την συμφωνία κυρίως των επιθέτων με τα ουσιαστικά¹⁰ επειδή οι καταλήξεις αυτών των λέξεων που δήλωναν το γένος μειώθηκαν σε μια κατάληξη *e* για το επίθετο και στους τύπους *the, this, that, these, those* για τα δεικτικά. Έτσι τα παραδείγματα της Παλαιάς Αγγλικής παίρνουν στην Μέση Αγγλική την εξής μορφή:

6.	MA	the boat it
		the glove it
		the ship it
	MA	this hearde stone
		this gode lare
		this wise word

Η εξασθένηση λοιπόν των καταλήξεων και η βαθμιαία απώλεια του

10. Βλ. πιο πάνω.

γραμματικού γένους πηγαίνουν παράλληλα. Βεβαίως η μεταβολή δεν συνέβη σε όλες τις περιοχές ομοιόμορφα¹¹ και στον γραπτό λόγο οι γραφείς εξακολουθούσαν για πολύ καιρό να χρησιμοποιούν το γραμματικό γένος της Παλαιάς Αγγλικής.

3.3 Σύγχρονη Αγγλική 1500 μ.Χ. —

Με τις μεταβολές που περιγράψαμε πιο πάνω και με την περαιτέρω απώλεια των καταλήξεων χάθηκαν τα χαρακτηριστικά του γραμματικού γένους της Παλαιάς Αγγλικής και η Σύγχρονη Αγγλική πλέον «απηλλάγη» από αυτήν την πολυπλοκότητα, με αποτέλεσμα να αποκτήσει φυσικό γένος, κάτι που αποτελεί εξαίρεση μεταξύ των Ινδοευρωπαϊκών γλωσσών.

Ο σπουδαστής της Αγγλικής πλέον δεν είναι απαραίτητο να μνημονεύει μαζί με την σημασία κάθε ονόματος και το γένος του. Τώρα γνωρίζει ότι τα ονόματα της Αγγλικής είναι τα μεν έμψυχα αρσενικά και θηλυκά ανάλογα με το φυσικό είδος που εκπροσωπούν και τα άψυχα ουδέτερα. Υπάρχουν βέβαια ορισμένες εξαιρέσεις που οφείλονται σε πολιτιστικούς λόγους και στην ψυχολογία του αγγλικού λαού, όταν, π.χ., για τα μικρά ζώα χρησιμοποιείται η αντωνυμία *it* (ουδ. γένους), για τα μεγαλύτερα όπως οι λέξεις *dog*, *eagle* [ο (σκύλος), ο (αετός)] η αντωνυμία *he* (αρσεν. γένους) ή για την λέξη *cat* [η (γάτα)] *she* (θηλυκού γένους) ή επίσης η αντων. *she* για την λέξη *nature* [η (φύση)] ή για την λέξη *ship* [το (πλοίο)]. Αλλά τέτοιου είδους διαφορές τίθενται εκτός των ορίων της αυστηρά νοουμένης γραμματικής και είναι ρητορικά σχήματα, όπως τονίσαμε και προηγουμένως.

Γενικά, στη Σύγχρονη Αγγλική, με την απώλεια του γραμματικού γένους από την γραμματική, η επιλογή των αντωνυμιών *he*, *she* και *it* καθορίζεται από το αντικείμενο αναφοράς και βασίζεται στη διάκριση έμψυχο - άψυχο καθώς και το φύλο. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο λέγεται ότι η Αγγλική γλώσσα σήμερα έχει αποκτήσει την εννοιολογική κατηγορία του φυσικού γένους.

3.4 Ερμηνευτική προσέγγιση της μεταβολής

Η μεταβολή που συμβαίνει στη γλώσσα, σ' όλα τα επίπεδα της γραμματικής, είναι μια διαδικασία που έχει επισημανθεί από τους ιστορικούς γλωσσολόγους κατ' αρχήν, ενώ η ερμηνεία της έχει απασχολήσει διεξοδικά τις γλωσσολογικές σχολές εν γένει. Δεν αρκεί, δηλαδή, να περιγραφεί η γλωσσική μεταβολή, αλλά κρίνεται απαραίτητο να εξερευνηθούν συγχρόνως οι λόγοι που την προκαλούν.

11. Βλ. σημ. 20.

Η φωνητική μεταβολή ήταν εκείνη που απησχόλησε κατ' αρχήν τις Σχολές σε μια γενικότερη προσπάθεια ερμηνείας (explanation) της γλωσσικής μεταβολής. Η φωνητική μεταβολή, όμως, έχει στενή σχέση με μορφοφωνηματικές και μορφολογικές μεταβολές.

Οι λόγοι που συντελούν στην μεταβολή των συντακτικών φαινομένων σπάνια αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας από την παραδοσιακή γλωσσολογία, ενώ κατά την νεώτερη οι προσπάθειες στρέφονται προς την περιγραφή και ερμηνεία των μεταβολών των συστημάτων των προτάσεων.

Οι σημασιολογικές, τέλος, μεταβολές ή, πιο συγκεκριμένα, οι λεξιλογικές μεταβολές, ερμηνεύονται με βάση την γλωσσική επαφή, την πολιτισμική κατάσταση και την ανάγκη χαρακτηρισμού νέων φαινομένων μέσα σε μια κοινωνία, αλλά, και πιο αφηρημένα την σχέση αναφοράς¹².

Η μεταβολή του γένους της Αγγλικής από γραμματική σε εξωγλωσσική, ή πιο συγκεκριμένα, σε εννοιολογική κατηγορία έχει απασχολήσει διεξοδικά την έρευνα¹³. Οι προσπάθειες έχουν στραφεί κυρίως προς το φαινόμενο της ισοπέδωσης (levelling) και περαιτέρω απώλειας των καταλήξεων¹⁴. Οι γνώμες όμως δεν συμπίπτουν. Αφενός υποστηρίζεται ότι στην απώλεια του γραμματικού γένους συνετέλεσε η ισοπέδωση των καταλήξεων¹⁵, αφετέρου υποστηρίζεται το αντίστροφο, ότι η απώλεια του γραμματικού γένους επιτάχυνε την ισοπέδωση των καταλήξεων¹⁶ και τέλος ότι το επιχείρημα αποκτά κυκλικό χαρακτήρα καθόσον διερωτάται κανείς ποιοι λόγοι συνετέλεσαν στην ισοπέδωση των καταλήξεων και στην απώλεια των επιθημάτων κατά την μεταβατική περίοδο από την Παλαιά στη Σύγχρονη Αγγλική¹⁷.

Το γένος κατά την Παλαιά Αγγλική δηλωνόταν εν μέρει από την

12. Βλ. και Jeffers-Lehiste: 1979, 107 κ.εξ. και 126 κ.εξ.

13. Η μεταβολή του γραμματικού γένους σε φυσικό, ή η απώλεια του γραμματικού γένους, όπως συνήθως αναφέρεται, περιγράφεται σ' όλα τα βιβλία που έχουν σχέση με την εισαγωγή στην Ιστορία της Αγγλικής. Ο Baron (1971) σε πιο ειδική μελέτη ασχολείται με την «επανάλυση» του γραμματικού γένους, τονίζοντας την ανάγκη της γλωσσικής θεωρίας της μεταβάσεως (transition) κατά την γλωσσική μεταβολή που σχετίζεται με το φαινόμενο της γλωσσικής κατακτήσεως. Επίσης αναφέρεται σε προηγούμενες απόψεις ερευνητών σχετικά με την μεταβολή του γένους της Αγγλικής όπως η «ουδετεροποίηση» (χρήση ουδετέρου άρθρου) ή η «αρσενικοποίηση» (χρήση αρσενικών τροποποιητικών στοιχείων) ή η ξένη επίδραση και παραθέτει ενδιαφέρουσα βιβλιογραφία για το θέμα.

14. Βλ. πιο πάνω.

15. Βλ. Baugh-Cable: 1978, 166.

16. Βλ. Brunner: 1970, 46.

17. Βλ. Baron: 1971, 135.

κλίση και όχι αποκλειστικά από αυτήν, όπως, π.χ., στην Λατινική. Αντίθετα το γένος δηλωνόταν κυρίως από την συμφωνία του επιθέτου και των δεικτικών, όπως είδαμε. Με την ισοπέδωση των καταλήξεων χάθηκαν τα διακριτικά του γένους των επιθέτων και των δεικτικών με αποτέλεσμα την απώλεια των χαρακτηριστικών του γραμματικού γένους. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο πολλοί αποδίδουν την απώλεια του γραμματικού γένους στην ισοπέδωση των καταλήξεων. Επομένως εκείνο το οποίο χρειάζεται να διερευνηθεί είναι οι λόγοι που οδήγησαν στην ισοπέδωση των καταλήξεων. Για ποιους, δηλαδή, λόγους συντελέστηκε αυτή η ισοπέδωση;

Οι γλωσσικές σχέσεις, όπως υποστηρίζουν οι Jeffers-Lehiste¹⁸, είναι προφανώς πολύ δύσκολο να κατανοηθούν. Αυτό το οποίο μπορούμε να πούμε είναι ότι δημιουργείται ανάγκη ομοιομορφίας των τύπων και των συστημάτων των μορφημάτων, ώστε να γίνει πιο εύκολη η κατανόηση και η εκμάθηση των τυπικών σχέσεων που υπάρχουν μεταξύ τους. Έτσι, μεταβολές όπως η ισοπέδωση ή άλλοι μορφολογικοί εξομαλισμοί που οφείλονται στην αναλογία αρχίζουν να δρουν προς αυτή την κατεύθυνση, της ομοιομορφίας, και η γλώσσα συνεχίζει να μεταβάλλεται με κυκλικό τρόπο, εναλλάσσοντας την ανάπτυξη και την μείωση της πολυπλοκότητας¹⁹.

Η βαθμιαία, εν τούτοις, ισοπέδωση και η περαιτέρω απώλεια των καταλήξεων αποτελούν, κατά την γνώμη μας, μέρος της ερμηνείας της μεταβολής του γραμματικού γένους σε φυσικό. Όπως φαίνεται από τα κείμενα, κυρίως τα ποιητικά, η χρήση του φυσικού γένους είχε ήδη αρχίσει από την Παλαιά Αγγλική περίοδο. Πολλές φορές, δηλαδή, οι προσωπικές αντωνυμίες συμφωνούσαν με το φυσικό γένος, ακόμη και όταν μια τέτοια χρήση συνεπήγετο σαφή αντίθεση με το γραμματικό γένος του προσδιοριζόμενου. Π.χ., η αντωνυμία *it* σε περιπτώσεις όπως: *Etað þ isne hlāf* (αρσ.) «Eat this bread» (Aelfric: Homilies) ή χρήσεις όπως *sēo wifman* [sēo (θηλ.), wifman (αρσ.)] ή ακόμη η αντωνυμοποίηση του ουσιαστικού *wif* (ουδ.) ως *hēo* (she) σε απόσπασμα από την *Γένεση*:

þ a þ æt wif ahloh wereda drihtnes
 yables glædlice, ac hēo gearum frod
 (then the woman laughed at the lord of hosts,
 by no means kindly, for she, advanced of years...)

κ.λπ. Η χρήση αυτή του φυσικού γένους με τις προσωπικές αντωνυμίες, αλλά και τα άρθρα, είναι χαρακτηριστική του αισθήματος του φυσικού γένους, ακόμη και όταν το γραμματικό γένος ήταν σε πλήρη

18. Βλ. Jeffers-Lehiste: 1979, 105.

19. Βλ. χαρακτηριστικά και το άρθρο του C. H. Hodge: 1970.

χρήση κατά την Παλαιά Αγγλική περίοδο. Με τον τρόπο αυτό, βέβαια, βλέπουμε ότι επικρατεί σύγχυση και διαμάχη μεταξύ γραμματικού και φυσικού γένους και για τα έμψυχα όντα και για τα άψυχα πράγματα.

Η χρήση του φυσικού γένους ήδη στην Παλαιά Αγγλική²⁰ μπορεί να αποδοθεί σε ψυχολογικούς λόγους. Στη συνείδηση των ομιλητών δεν μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η αντωνυμία *hit* (ουδ.) με την λέξη *wif* (wife) ή η αντωνυμία *hē* (αρσ.) με τη λέξη *wifman* (woman) επειδή ανεφέροντο σε έμψυχα κυρίως όντα, με σαφή δήλωση του φυσικού γένους. Οι ψυχολογικοί λόγοι είναι, κατά την γνώμη μας, και ένας ακόμη ισχυρός παράγων που ώθησε στην αντικατάσταση του γραμματικού από το φυσικό γένος. Θεωρητικά η θέση αυτή έχει υποστηριχθεί παλαιότερα από τους Νεογραμματικούς, ειδικότερα από τον H. Paul (Prinzipien der Sprachgeschichte) και αφορά κυρίως τις φωνητικές μεταβολές. Αλλά και μια μεταβολή, όπως αυτή της συμφωνίας της αντωνυμίας με το προσδιοριζόμενο ως προς το φυσικό γένος πιστεύουμε ότι ερμηνεύεται επαρκώς αποδομένη σε ψυχολογικούς όρους.

Επομένως, πέρα από την ανάγκη ομοιομορφίας των τύπων και των μορφολογικών συστημάτων που υπαγόρευσαν την ισοπέδωση των καταλήξεων και οι ψυχολογικοί λόγοι, που εκφράζουν την ανάγκη εκ μέρους των ομιλητών μιας πιο φυσικής εκπροσώπησης του γένους των όντων από τις λέξεις — όπου αυτό είναι δυνατό — μπορούν να προστεθούν στην προσπάθεια ερμηνείας για την απώλεια του γραμματικού γένους της Αγγλικής, γεγονός που συνετέλεσε ώστε η ιδέα του φύλου (sex) να γίνει στο εξής ο μόνος παράγοντας προσδιορισμού του γένους των ονομάτων της Αγγλικής γλώσσας.

20. Η απώλεια του γραμματικού γένους συνέβη νωρίτερα στις θόριες διαλέκτους της Παλαιάς Αγγλικής (Northumbrian) ενώ στις νότιες (West Saxon) η χρήση του εξακολούθησε για πολύ καιρό, ακόμη και κατά την διάρκεια της Μέσης Αγγλικής, από τους γραφείς στον γραπτό κυρίως λόγο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baron, N.S. (1971) «A Reanalysis of English Grammatical Gender». *Lingua* 27, 113.
- Baugh, A. C. & Cable, Th. (1978) *A History of the English Language*. Englewood Cliffs N. J.: Prentice Hall.
- Brunner, K. (1970) *An Outline of Middle English Grammar*. (transl. by G. Johnston) Oxford: Basil Blackwell.
- Fodor, I. (1959) «The Origin of Grammatical Gender I, II». *Lingua* 8, 1-41 και 186-214.
- Hodge, C. T. (1970) *The Linguistic Cycle*. Bloomington: Indiana Univ. Press, Research Center for the Language Sciences, 13.
- Jeffers, R. & Lehiste, Il. (1979) *Principles and Methods for Historical Linguistics*. Cambridge Mass: The MIT Press.
- Jespersen, Ot. (1965) *The Philosophy of Grammar*. New York: Norton and Company.
- Lehmann, W. (1974) *Proto-Indo-European Syntax*. Austin: Univ. of Texas Press.
- Lyons, J. (1968) *Introduction to Theoretical Linguistics* Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Marckwardt, A. H. & Rosier, L. J. (1972) *Old English Language and Literature*. New York: W. W. Norton and Co.
- Robertson, S. & Cassidy, F. G. (1954) *The Development of Modern English*. Englewood Cliffs N. J.: Prentice Hall.
- Pyles, Th. (1971) *The Origins and Development of the English Language*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Shields, K. (1979) «A Theory of Gender Change». *Glossa* 13:1, 27-38.
- Χατζιδάκις, Γ. (1990) *Ακαδημικά Αναγνώσματα, Τόμος Β΄*, Αθήναι: Σακελλάριος.

SUMMARY

Irene Kalitzipoulou-Papageorgiou, *From grammatical to natural gender in English*

In this paper the category of gender is described both in Indoeuropean Protolanguage as well as in English from a historical point of view. The grammatical gender of English, inherited by Indoeuropean, changed during Middle English towards natural gender. This change may be explained not only as due to the necessity of uniformity of forms and morphological systems but also to psychological reasons.